

**МƏКТƏБƏHAZIRLIQ QRUPLARINDA İŞ
РАБОТА В ШКОЛЬНО-ПОДГОТОВИТЕЛЬНЫХ ГРУППАХ
WORK IN SCHOOL-PREPARATIONAL GROUPS**

UOT 37.0

UŞAĞIN MƏKTƏBƏ ƏQLİ HAZIRLIĞI

Nəzrin Rabil qızı Nəsirova

Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı

ORCID: 0009-0005-460-8146

E-mail: nezrinnesirova56@gmail.com

Açar sözlər: uşaq, əql, valideyn, tərbiyəçi, inkişaf.

Ключевые слова: ребенок, разум, родитель, педагог, разработка.

Key words: child, mind, parent, educator, development.

Uşağın əqli hazırlığından danışarkən, valideyn və tərbiyəçilər belə düşünür ki, uşaq çoxlu məlumatla, saysız hesabsız informasiya ehtiyatına malik olması onun əqlinin inkişaf səviyyəsinin yüksək olduğunu sübut edir. Uşağın əqli cəhətdən inkişaf etməsini valideyn və tərbiyəçilər çox zaman uşaqların şeir, çoxlu nağıl, bilməsini əqli cəhətdən inkişaf etməsi kimi başa düşürlər. Lakin müasir dövrdə əqli inkişafın səviyyəsinin ölçülməsinə uşaqların müstəqil əqlə sahib olması ilə müəyyən etmək lazımdır. Buraya uşağın müstəqil müşahidə, araşdırma aparma, müqayisə etmə, mühakimə yürütmə, dediyini sübuta yetirmə, əqli nəticəyə gəlmə bacarıqları aiddir.

Uşaqların yaradıcı şəxsiyyət kimi formalaşması üçün ilk addımlardan onlara müstəqillik verilməlidir. Bunun üçün isə uşaqlara suallar vermək vacib şərtlərdəndir. Suallar isə elə seçilməlidir ki, uşaqlara düşünməyi, mühakimə yürütməyi tələb edən suallar olsun. Uşaq düzgün cavab verdikdə isə “Niyə belə düşünürsən?”, “Bunu necə bildin?”, “Daha hansı fikri söyləyə bilərsən?” və başqa belə suallarla uşağın zehnin fəaliyyətə gətirmək lazımdır. Əqli inkişaf uşaqların hər addımda onun müstəqilliyini tələb edir. Uşaqlara hər şeyi hazır təqdim etmək, düşünməyə icazə verməyi kömək göstərmək onların müstəqilliyini boğan amillərdəndir. Məsuliyyətin azalmasına isə uşağa həddən artıq nəzarətin olması təsir göstərir. Uşaq körpə yaşından öz gücünə inanmalı, kimsədən köməyi gözləmədən öz sözünü deməyi bacarmalıdır. Bunun üçün isə uşaqla işləyərkən valideyn passiv olmalı, uşağa köməyi az etməlidir. Bu zaman nəticə çox yaxşı olar və gələcəkdə məsuliyyətli öz ayaqları üstündə dayana bilən bir uşaq yetişər.

Uşaqların məktəbə əqli hazırlığı geniş mənada onların hər birinin psixi hazırlığı ilə bağlıdır. Həmçinin intellektual səviyyə hiss orqanları ilə də sıx bağlıdır. Hələ erkən yaşlarında uşaqların diqqətin müxtəlif formada, rəngdə, ölçüdə olan əşyalar cəlb edir. Diqqətini bu cür əşyalara yönəldən uşaqlarda görmə, eşitmə, lamisə duyğularını inkişaf etdirmək vacib şərtidir. Çünki, bildiyimiz üzrə dinləmək eşitmək, baxmaq isə görmək deyildir. Belə bir nümunəyə baxaq: Ən maraqlı nağılı uşağa oxuyan valideyn və ya tərbiyəçi, sonda uşağın “Başa düşdünmü?” deyər soruşanda uşaq “bəli” deyər cavab verir. Lakin həmin nağıldan uşağa sual verildəndə uşaq cavab verməkdə çətinlik çəkir. Hətta nağılda nədən söhbət gətirdiyin də bilmir. Bunun səbəbi isə onun

diqqətinin tamamilə başqa sahəyə yönəlmiş olmasıdır. Diqqətinin başqa sahəyə yönəlməyinin səbəbi isə həmyaşdrları ilə oynamaq, televizora baxmaq, meyvə yemək, şəkil çəkmək kimi hadisələri düşünüb, diqqətinin yayınması olmuşdur. Bəzən isə tərbiyəçinin göstərdiyi əşyaya diqqətlə uşaq baxır, lakin ətrafda baş verən hadisələr onun diqqətini cəlb etdiyi üçün o tərbiyəçinin göstərdiyi əşyanı qavraya bilmir. Ona görə də uşaqların görmə və eşitmə duyğularının inkişafına diqqət yetirmək vacibdir. Bunlar olmadan uşaqların əqli inkişafı mümkün deyildir.

Validəylər, tərbiyəçilər hər bir uşağın maraq dairəsini, nəyə meyli olduğunu bilməlidirlər. Daha sonra isə uşağı istiqamətləndirməli və inkişaf etdirməlidirlər. Kiçik yaşlarında uşaqlarda hər şeyə nüfuz etmək arzusu yaranır. Bu zaman ətraf aləmlə tanış olmağa səy göstərmək istəyi uşağın öyrənməyə ehtiyacından yaranır, əşya və hadisələr haqqında yeni-yeni məlumatlar alırlar.

Məktəbə getməyə hazırlaşan uşaqda diqqət yetirilməli, lazım olan digər bir məsələ isə təxəyyülün inkişafıdır. Təxəyyül qabiliyyəti altıyaşlılarda özünü bürüzə verir. Yavaş-yavaş uşaqları sehrli nağıllardan uzaqlaşdırıb bu günün həqiqətlərinə yaxınlaşdırmaq lazımdır. M. Qorki yazmışdır: “Biz elmi uşaqların fantaziyasına yardıma çağırmalıyıq. Uşaqlara gələcək haqqında düşünməyi öyrətmək lazımdır. Bu qabiliyyət möhkəmlənmədikdə gələcəyin yaradıcısı və iştirakçısı olacağına ümid etmək çətindir”. Uşaqlar inanmalıdır ki, onların eşitdikləri hər hansı fantastik fikrin elmi əsası var və bu fikirlər tez-gec öz həllini tapacaqdır.

Əqli hazırlıq çoxcəhətlidir. Əqli hazırlığın bir sıra sahələri vardır. Bu sahələrin bəzilərinə aiddir:

1. Ətraf aləmlə tanışlıq;
2. Uşağın nitqinin inkişafı;
3. İlk riyazi təsəvvürlərin verilməsi.

1. “Ətraf aləm” anlayışı dar mənada uşağın yaşadığı ev, ailə, həyət, qohum, qardaş, bacı, və s. əhatə edir. Geniş mənada isə “ətraf aləm” anlayışına təbiət və cəmiyyət aiddir. Ətraf aləm haqqında ilkin biliklərə yiyələnmə uşaqların əqli tərbiyəsi ilə yanaşı həm də əxlaqi və estetik tərbiyəsinin mənbəyi hesab olunur.

Hər bir uşağa ətraf aləmi, orda baş verən hadisələri müşahidə etmək üçün müstəqillik vermək lazımdır. Əgər uşağa müstəqillik verilməsə, o lazımı obyektə, görə bilmir. Burada əsas məsələ isə uşağın məlum olmayan cəhətlərə diqqət yetirib, yeni bilikləri özünün müstəqil şəkildə əldə edib öyrənməsidir. Beləliklə, belə xüsusiyyətə malik olan müstəqil, ağıllı, məlumatlı uşaq müşahidəni mükəmməl apara bilmək qabiliyyətinə malik olur və müşahidə onun aqlını, məlumatlarını artırır.

2. Nitq ictimai hadisədir. İnsanlara məxsus olan nitq həmçinin ünsiyyətin ən mühüm vasitəsidir. İnsanlar öz fikirlərini, hisslərini, bir birlərinə təsir göstərməyi, bir birlərini anlamağı nitq vasitəsilə həyata keçirirlər. Buna görə də uşağın əqli inkişafının həmçinin məktəb təliminə hazırlanmasının ən mühüm şərtlərindən biri də onların nitqinin normal inkişaf etməsidir.

Uşağın sağlamlığının möhkəmləndirilməsi onun nitqinin inkişafı üçün baza mənbəyidir. Bunun üçün də uşağın anatomo-fizioloji əsasını möhkəmləndirmək lazımdır ki, o normal nitqə sahib olsun. Uşağın nitqinin inkişafı onun təhsil alması, həyatı boyu düşünülmüş fəaliyyəti üçün mühüm şərtlərdən biridir. Uşaq dünyaya gələn zaman onun nitqi olmur. Tədricən nitq formalaşmağa başlayır. Uşaq yenicə dil açanda isə sadəcə nitq səsləri çıxarır. Azyaşlının nitqinin inkişaf etməsi və dil açması üçün nitq mühitinin olması vacib şərtidir. Bu mühit təkcə ailə ilə

ünsiyyəti əhatə edərsə uşağın nitqi sürətlə inkişaf edə bilməz. Yaxşı olar ki, uşaq bu dövrdə təkcə ailə ilə ünsiyyətlə kifayətlənməsin, ətraf aləmdə ki, insanlarla da ünsiyyətə girməyə çalışsın. Bu zaman uşağın lüğəti sürətlə zənginləşir, nitq səslərini daha düzgün, dəqiq tələffüz etməyi öyrənir. İnsanlarla əlaqəsi olmadan, böyüməkdə olan uşaq sonralar nitqi mənimsəyə bilmir.

Aparılan müşahidələr göstərir ki, uşağın məktəbə hazırlıq dövründə onun nitqi kifayət qədər inkişaf edir. Həmçinin uşaqlara sözləri aydın tələffüz etmək, səliss danışmaq, ucadan danışmaq, normal sürətlə danışmaq və s. öyrədilməlidir. Nitq səsləri sadəcə fiziki hadisə deyil. Nitq həmçinin sosial əhəmiyyətli hadisədir. Eyni dildə danışan uşaqlar üçün hər bir nitq səsi vahid və ümumdür. Bunun üçün də həmin səslərin düzgün tələffüz edilməsi vacibdir.

3. İlk riyazi təsvirlərin verilməsi zamanı uşaqlara aşılamaq lazımdır ki, iri əşyalar ola bilər ki, xırda əşyalardan az və ya onlara bərabər olsun. Məktəbə hazırlıq dövründə uşağa başa salmaq lazımdır ki, ədədlərin sayı məsafədən və onların yerləşdiyi sahədən aslı deyildir. Onlar əşyaları istədikləri formada yerləşdirə bilməyi eləcə də əşyaları istədikləri istiqamətdə düzgün saymağı öyrənməlidir.

Yaxşı olar ki, məktəbə hazırlıq yaş dövründə uşaqların əqli inkişafını artırmaq üçün oyun prosesindən istifadə olunsun. Oyun prosesi zamanı istifadə edilən priyomların köməyi ilə uşaqların əqli daha yüksək səviyyəyə də inkişaf edəcək.

Problemin aktuallığı. Uşaqların məktəb təliminə hazır olması üçün onların əqli inkişaf səviyyəsini yüksəltmək və onların məktəbə əqli hazırlığının təsirliyini artırmaq məqsədi ilə aparılan məşğələlər üçün əhəmiyyətlidir.

Problemin elmi yeniliyi. Uşaqların məktəbə hazırlıq dövründə əqli inkişaf səviyyəsini qaydaya salmaq və əqli inkişaf səviyyəsini daha da yüksəltmək, uşaqlarda bilik əldə etməyə həvəsi artırmaq üçün istifadə olunan vasitələrin araşdırılması gələcəkdə daha intellektual gənclərin inkişaf etməsinə şərait yaradır.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən valideynlər, pedaqoqlar, tələbə və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Həmzəyev M.Ə. Yaş və pedaqoji psixologiya. Bakı: Elm, 2000, 171 s.
2. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya. Bakı: Çinar-çap, 2002, 620 s.
3. Vəliyev M.V. İnkişaf və yaş psixologiyası: Universitetlərin psixologiya ixtisası üzrə təhsil alan tələbələri üçün dərs vəsaiti. Bakı: Elm, 2013, 297 s.
4. Qədirov Ə.Ə. Uşaqlarda idrak proseslərinin inkişafı. Bakı: Maarif, 2003, 246 s.
5. Hüseynov E.A. Oyun psixoterapiyası. Bakı: ADPU-nun nəşri, 2024, 150 s.
6. Mursaqulova R. Məktəbəqədər pedaqogika. Bakı: ADPU-nun nəşri, 2012, 145 s.
7. Əzimli Q.E. Yaş və pedaqoji psixologiyanın müasir problemləri. Bakı: Elm, 2006, 210 s.

Н.Р. Насирова**Интеллектуальная подготовка ребенка к школе
Резюме**

В данной статье подчеркивается важность психического развития детей в процессе подготовки к школе. Рекомендуется, чтобы родители и педагоги работали вместе, чтобы поддержать умственное развитие ребенка. В статье также обсуждается, как обращаться с детьми и подходить к ним, чтобы улучшить их умственное развитие. Важно, чтобы и родители, и педагоги работали вместе, чтобы воспитать детей с высоким умственным развитием. Исследуемые вопросы направлены на поиск наиболее эффективных способов стимулирования умственного развития детей. Правильный подход и методы поведения с детьми помогают им лучше развиваться в период подготовки к школе. В статье представлены практические рекомендации и методы в этом отношении.

N.R. Nasirova**Mind preparation of the child for school
Summary**

This article emphasizes the importance of children's mental development during school preparation. It is recommended that parents and educators work together to support a child's mental development. The article also discusses how to treat and approach children in order to enhance their mental development. It is important for both parents and educators to work together to raise children with high mental development. Researched issues are aimed at finding the most effective ways to stimulate children's mental development. The right approach and methods of behavior with children help them develop better in the period of preparation for school. The article presents practical recommendations and methods in this regard.

Redaksiyaya daxil olub: 15.08.2024